

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**65 YAŞ ÜSTÜ YAŞLILARDA MANEVİYAT VE MANEVİ
DANIŞMANLIK**

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan

Bayram KÜSEK

DENİZLİ, 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

65 YAŞ ÜSTÜ YAŞLILARDA MANEVİYAT VE MANEVİ
DANIŞMANLIK

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS BİTİRME PROJESİ

HAZIRLAYAN
Bayram KÜSEK
Öğrenci No: 223986082

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAFALI

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

DENİZLİ-2024

JÜRİ ÜYELERİ PROJE ONAY SAYFASI

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Manevi Destek ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans öğrencisi Bayram KÜSEK tarafından hazırlanan “65 Yaş Üstü Yaşlılarda Maneviyat ve Manevi Danışmanlık” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAFALI
Danışman

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI
Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsünün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Bayram KÜSEK

ÖNSÖZ

Ülkemiz nüfusu içerisinde sayıları oldukça artış gösteren yaşlı bireyler, tüm yaş grupları içerisinde manevi yönü güçlü, en dindar grup olarak bilinmektedir.

Yaşlanma evresi her insanın başına gelecek bir gerçektir. Hayatının hızlı dönemlerinden sırasıyla geçerek, olgunluk ve sakinlik dönemine geçmesidir. Aynı zamanda bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden de daha bir olgunluk dönemine girdiği evredir.

İnsanlar ileri yaşlarda dine karşı daha çok yönelim göstermektedirler. Dini inançların önem kazanmasıyla geçmişteki hatalarını düşünerek, kendilerini affettirmeye yönelik davranışlar gösterirler. Maneviyat duygusu daha bir ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada yaşlılarda dini hayatın nasıl olduğunu, yaşlılara uygulanan manevi rehberlik ve danışmanlık uygulamasının önemini açıklamaya çalışacağım.

Bu noktada, bu çalışma ve projenin tamamlanmasında ilgi ve desteklerini esirgemedi, tavsiye ve destekleriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. Hasan KAFALI 'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Bayram KÜSEK

İÇİNDEKİLER

PROJE ONAY SAYFASI	3
ETİK BEYANNAMESİ	4
ÖNSÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER.....	6
KISALTMALAR.....	7
GİRİŞ.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	9
I. YAŞLILIK ve DİN İLİŞKİSİ.....	9
I.I. Yaşlılık.....	9
I.2. Yaşlanma Döneminde Din.....	9
I.3. Dinin Yaşlanma Döneminde Psikolojik ve Sosyolojik Etkileri.....	13
İKİNCİ BÖLÜM.....	15
II. YAŞLILIK DÖNEMİNDE MANEVİ HAYAT.....	15
II.I. Yaşlıların Dilinden Manevi Duygular.....	15
II.II. 65 Yaş Üzeri Yaşlılarda Manevi Danışmanlık Hizmetleri.....	18
II.III. Yaşlılara Yönelik Din Eğitimi Faaliyetlerinde Neler Yapılmalı.....	19
SONUÇ.....	21
KAYNAKÇA.....	22

KISALTMALAR

s.a.v.	: Sallallahü Aleyhi Ve Sellem
b.k.z.	: bakınız
s.	: sayfa
c.	: cilt
H.z.	: Hazreti
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
v.b.	: ve benzeri
a.g.e.	: adı geçen eser
M.D.R.	: Manevi Danışmanlık Rehberlik

GİRİŞ

Dünya ülkelerinin genelinde olduğu gibi, yaşadığımız ülkemizde de yaşlı nüfus giderek artış göstermektedir. Bu artışın etkisiyle de her ülke gelişmişlik düzeyi ve imkânlarına göre yaşlı bireylerin sorunlarına çözüm aramaktalar, onların daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları için düzenlemeler yapmaktadırlar. Yaşlı bireylerin, dini inançlarını yaşayarak, hayatlarına tutunup, ruhsal yönden sağlıklı ve huzurlu olabilmeleri çok önemlidir. Yaşlılar için manevi destek, inançlarında ilgi ve alaka gösterilmesi onların mutluluğuna katkı sağlamaktadır. Dinimizde de ayet ve hadisler ışığında yaşlılar üzerinde durulmuş, din eğitimcileri yaptıkları çalışmalarla bunları ortaya koymuştur.¹

Bu çalışmamda, yaşlı bireylerin özellikle 65 yaş üstü yaşlılarda dini duygu ve düşünceler, dini yaşama, anlama, ilgileri nelerdir? Nasıl bir manevi destek olunmalıdır? Bunları kısaca açıklamaya çalışacağım. Konuyu önce “Yaşlılık” kavramı ile başlayıp daha sonra yaşlı bireylerin hayatlarında dini yaşantının yerini ele almaya çalışacağım.

---

¹ Bkz. Sancaklı, Saffet, “Hadislerle yaşlılık olgusunun değerlendirilişi” Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10 (1), 2006,5.49-55

BİRİNCİ BÖLÜM

I. YAŞLILIK ve DİN İLİŞKİSİ

I.1. Yaşlılık

Yaşlılık kavramı dünya genelinde 65 yaş üzeri insanların bulunduğu dönemi kapsamaktadır. İleri yetişkinlik dönemi olarak da adlandırılır. Çalışma hayatında emekli olup, ruhsal, psikolojik ve sağlıksal yönden dinlenmeye çekildiği dönemdir. Toplumsal ve sağlıksal hizmetlerden yararlanmaya başlar.²

Yaşlılık dönemi, insanın hayatının son dönemini oluşturur. Daha önceki dönemlerde kazanılanlar, bu dönemde sentez edilerek yeniden bir kimlik oluşumu elde edilir. Birey geçmiş hayatını yeniden gözden geçirir. Hayatı başarılarla dolu ise bu kimse için yaşlılık önemli bir sorun oluşturmaz.³

I.2. Yaşlanma Döneminde Din

Yaşlanma döneminde her ne kadar fiziksel ve bilişsel yönden bir güç kaybı olsa da, yaşlılar öğrenmeye devam edebilirler. Burada öğrenmede en önemli kelime “ilgi” dir. Onlara yeterli zaman ve ilgi gösterildiğinde öğrenmede gelişme sağlanabilir. Yüce Rabbimiz bizden küçüklerimize sevgi ve şefkat, büyüklerimize saygı ve hürmet göstermemizi beklemektedir.

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger.”⁴ Bu ayette Hz. Allah önce kendisine ibadet edilmesini buyurmuş, akabinde ana-babaya iyilik etmeyi emrederek Allah’a kulluk ile ana babaya iyilik yan yana zikredilerek konuya vurgu yapılmıştır. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sende onlara merhamet göster” diyerek dua et⁵, ayeti kerimesinde büyüklerimize başta anne babalarımıza hürmet, ilgi ve şefkat göstermemiz ifade edilmiştir.

Özünde Kur’an ve Sünnet olan kültürümüzde büyüklerimiz, yaşlılarımız bereket kaynağı kabul edilmiş ve onların dualarının alınması gerektiği belirtilmiştir.

² Güler, Çağatay-Çobanoğlu, Zakir, Yaşlı ve Çevre, Sağlık Bakanlığı Çevre Sağlığı Kaynak Dizisi No:24 Ankara, 1994.s.13,14, Kılavuz, M. Akif, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, Arasta Yayınları, Bursa, 2003 s. 4,5

³ Kartopu, Saffet, Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006 s.55

⁴ İsra, 17/23-24

⁵ İsra, 17/23-24

Zamanla yalnızlık ve toplumdan soyutlanma duygusuna kapılan yaşlılar, kendilerini değersiz hissetmeye başlarlar. Onların bu psikolojilerini düzeltip yaşlı bireyleri ayakta tutacak en önemli etken, yakın çevrelerinin ilgisi, sevgisi ve sahip oldukları dini inançlarıdır. Çünkü dini duygu ve inançlar yaşlılık döneminde bireylerin yaşadığı hayatın anlam ve kalitesini de ortaya koyar.

Türkiye’de ilk Din Psikolojisi doktoru olan Neda Armaner’e göre, dini inançtan kaynaklanan, manevi değerlerden mahrum olan bireyler, ruhsal sıkıntılara ve yanlış tercihlere yöneleceğini, bundan kurtulmak içinde kişinin inancının ve manevi gücünün öne çıkacağı bu neden dinin ruhsallığı için vazgeçilmez bir unsur olduğunu vurgular.⁶

Yaşlılık psikolojisinin en belirgin özelliklerinden biri, dine karşı yönelimdeki artıştır. Bir kısım yaşlılar için dini inançlar daha da önem taşır. 65 yaş üstü yaşlı bireylerde, geçmişte düzenli bir dini hayat yoksa ölüm gerçeğinin kendisini göstermesi ve hayatın zevklerinin son bulmaya başlamasıyla hayatlarına bir anlam ve amaç bağladığı için dini değerlere kolayca bağlanabilmektedirler. Bu durum yaşlı bireylerin var oluş ve ölüm gerçeğini anlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. 65 yaş üstü yaşlılarda, hayatı boyu yaptıkları çeşitli hatalara karşı bir pişmanlık vardır.

Bu pişmanlıklarından dolayı, hatalarını düzeltme, kendilerini affettirme, bağışlanmaya yönelik davranışlar gösterirler. Bu yaşlarda, özellikle zararlı tutum ve alışkanlıklar terk edilmeye başlanır. Bu dönemde Allah inancı daha kesin ve kararlı bir şekilde ortaya çıkar. Ölümden sonraki hayat, Cennet ve Cehennem’in varlığı, öldükten sonra ilahi bir mahkemenin var olduğu inancı daha da güçlenir.

Öte yandan yaşlıların, çevreleriyle ilişkilerinde daha bir anlam kazanmasında dinin etkisi kendisini gösterir. Dini düşünce ve davranışlara hayatlarında daha fazla yer veren yaşlı bireyler, yaşadıkları sosyal çevreyi de buna göre şekillendirirler. Aktiviteleri, yaşamsal faaliyetleri bu döneme uygun olur. İlişkilerde bu duygular daha bir öne çıkar.

Gelişim dönemleri açısından bakıldığında, dini inançlar daha çok önem kazanır. Yaşlı bireyler hayatlarının bu dönemlerinde, var olma ve ölüm, şimdiye kadar yaşadıkları ömrün geçiş evrelerine anlam kazandırmaya çalışırlar. Ayrıca 65 yaş üstü yaşlıların dini müesseselere yönelimi, dini sohbetlere-tarikatlara, cami derneklerine ilgileri artmaktadır.⁷

⁶ Armaner, Neda, Psikopatolojide Dini Belirtiler, Demirbaş Yayınları, Ankara, 1973, s.104-108

⁷ Has Yılmaz, Hüseyin, Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlılarda Dini Hayat. (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, s.47)

Dini inanç ve dini yaşama yönelme, yaşlılarda birçok problemlerin çözümüne de fayda sağlar. Yalnızlık, eş kaybı, akran kaybı, ilgisizlik, sevgi beklentileri gibi yaşlılıkta daha çok öne çıkan, kendini belli eden problemlerin çözümünde, dini eğitim, ibadetlere olan düşkünlük ya da manevi hizmetler yaşlılara duygusal destek sağlamaktadır. Dini inançlar, yaşlı bireylerin geçmişte yaşadıkları ile şu anda içinde buldukları yaşamları arasında, karşılaştıkları bunalım, iç çatışma, üzüntü ve kaygıların aşılmasında en önemli yol gösterici olmaktadır.

Yaşlılık aynı zamanda fiziksel olarak da sorunların çoğaldığı bir dönemdir. Bu yaşlarda hastalıklar baş gösterir. Yaşlı bireylerin hastalıklarla da uğraşması onlarda psikolojik çöküntülere neden olur. Ruhsal yönden yaşlılarda olumsuzluklar meydana gelir. Hastalığın adı ne olursa olsun, hasta olan insanlarda hastalığı yenme, kendisini iyi hissetme ve psikolojik destek sağlama amacıyla dini inanca yönelim artış göstermektedir.

Yapılan çeşitli çalışmalarda, dindarlık seviyesinin yüksek olduğu kişilerde depresyona girme, intihar olaylarının, kaygı ve bunalıma girme davranışlarının az olduğu, bu tür hastaların dini inançları yüksek olmasıyla da daha çabuk iyileştiği görülmektedir.⁸

Yaşlılar üzerinde yapılan çalışmalarda, dini inancın yaşlı insanların yaşamlarına katkısı araştırılmış, buna göre; yaşlıların dini yaşama yönelen ve dini inançları ağır basan bireylerinde, toplum içerisindeki uyumları daha olumlu görülmüştür. Yaşlılarda ki dini inanç ve dini düşünce onların ölüm korkularını hafifletmiştir. Toplum içerisinde uyumu kolaylaştırırken, arkadaşlık ve dostluk imkânları sağlamıştır. Yaşadıkları büyük kayıp ve acıları yenme imkânı sağlamıştır.⁹

65 yaş ve üzeri yaşlılarda dini duygu ve inançlarda öne çıkan bir başka durumda, duadır. Bu dönemde bireyler dillerini duaya alıstırırlar. İbadetlerde dua belirgin olmaya başlar. Bu dönemde duaya olan yöneliş, yaşlı bireylerde aynı zamanda psikolojik olarak rahatlama sağlamaktadır. İlerleyen yaşın neticesinde yaşadıklarından ibret alarak yüce bir varlığa yönelme, ondan af dileme, ona sığınma, merhamet bekleme bu dönemi yaşayan bireylerde kendisini göstermektedir.

Pargament özellikle yaşlıların dine daha düşkün insanlar olduğunu belirtir. İnsanların içselleştirdiği, iç güdümlü bir şekilde yönlendirdiği ve hayatta daha büyük bir anlam olduğuna dair inançlarının, yaratıcı ile güvenli bir ilişki ve başkalarıyla manevi bir beraberlik duygusu

⁸ Karaca, Faruk, "Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine Dini Araştırmalar Dergisi (16) (6) 2003, s.78-81

⁹ Dam, Hasan, Yetişkinlerin Din Eğitimi (19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İzmir, 2002, s.51

üzerine kurulmuş olan bir din anlayışının sağlık ve mutluluğu sağlayan olumlu etkilere sahip olduğunu söyler.¹⁰

Yaşlı bireylerde, dini yaşamın ağır basması onların ruhsal yönden sağlıklı olmalarının yanında, yaşlıların sosyal uyumlarını olumlu yönden etkilerken, kendilerini toplumda iyi hissetmelerini, zihinsel ve fiziksel yönden sağlıklı görünmelerini ve güzel bir yaşam sürmelerine katkı sağlamaktadır. Manevi yaşama önem veren yaşlı bireylerde özgüvenlerinde yükselme görülürken, alkol ve uyuşturucu tüketiminde gözle görülen azalmalar görülmektedir. Bu durumda, yaşlı bireylerin toplumda sosyalleşmesine ve toplumda saygınlık kazanmasına olumlu etki katmaktadır.

İnsan ömründe son yetişkinlik dönemi dediğimiz yaşlılık döneminde, dini duygular, tutum ve davranışlar farklılık göstermektedir. İbadetlerde bir olgunluk dönemi hâkimdir. Manevi gelişmelerini sürekli artırma eğilimi içerisindedirler. Kendilerini dindar şahıslar olarak adlandırırlar. Dine ve maneviyata olan bu düşkünlükleri, onların hayata bağlanmalarına ve hayattan neşe, huzur ve zevk almalarına vesile olmaktadır.

İnsanların biyolojik ihtiyaçları gibi, bir dine mensubiyet duymaları da ihtiyaçtır. Yaşamı boyunca bir dine inanmak, bağlılık göstermek ve zamanı geldiğinde de bağlı bulunduğu dinin ritüellerini, kurallarını yerine getirmeye çalışmak kişinin maneviyat durumunu gösterir. Geçmişten günümüze bakıldığında, dinin tarihçesinden itibaren insanların dinsiz yapamadıkları, bir yaratıcıya bağlandıkları, dinsiz bir toplumun olmayacağı görülmüştür. Çünkü din; insanlar için bir yol göstericidir. İnsanlar içgüdülerinde taşıdıkları duyguları, nefsi arzuları ancak bir dine bağlı olmakla durdurabilmektedirler.

İnsanlardaki gelişim dönemlerinden olan yaşlılık dönemi, bireylerin istek ve arzularının sakinleştiği, olgunlaştığı dönemdir. Yaşlı bireyler, kendilerini manevi yönden güçlü hissederek bu huzura erişirler. ABD’de yapılan bir araştırmada 65 yaş ve yukarısı yaşlılardan %71’i dinin kendileri için son derece önemli olduğunu belirtirken, 65 yaş altındakilerde ise %49’u dinin kendi hayatlarında önemli yer tuttuğunu belirtmişlerdir.¹¹

65 yaş ve üzerindeki yaşlılarda, bireyler çoğunlukla dini ibadetlerini yerine getirmektedirler. Hatta bu ibadetleri yerine getirmede aynı yaş grubundaki kadınlar, erkeklere nazaran fazla bir önem ve özen göstermektedirler. Yaşlılar için ibadetlerin gayesi Allah’a yakın olma arzudur.

¹⁰ Kenneth. I. Pargament, “Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri, s.303-304

¹¹ Mustafa Köylü, a.g.e, s.142

Bu dönemde yaşlılar daha önceleri yapamadıkları ibadetleri için, pişmanlık ve suçluluk duygusunda olurlar. Bu nedenle de ibadatlere düşkünlükleri artış göstermektedir.

I.3. Dinin Yaşlanma Döneminde Psikolojik ve Sosyolojik Etkileri

Dinin özellikle yaşlıların sağlığı üzerindeki etkisi, büyüyen bir merak konusu olmuş ve bu konuda araştırmalar yapılmaktadır. Blazer tarafından yapılan araştırmada, yaşlı bireyler için dinin, en sık kullanılan başa çıkma ve destek mekanizması olduğu belirtilmektedir.¹² İleri yaş dediğimiz 65 yaş üstü yaşlılarda özellikle din, birçok zihinsel fayda ve fiziksel yönden yarar sağlamaktadır. Mesela; maneviyat, depresyona karşı bir tampon, yaşamın sonunda anlamı korumanın bir yolu, ölmeye hazırlık bir mekanizma olarak tanımlanmıştır. Yaşlı bireylerin mutlu olması, yaşama bağlı olmaları maneviyatlarının güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Din yaşlı bireyler için hayat ile barışık olma anlamına gelmektedir.

Yapılan diğer bir araştırmada, kendini dine adanmış yaşlı bireylerin, dine bağlılığı olmayan veya az olan yaşlı bireylere göre fiziksel olarak daha sağlıklı olduğu, alkolü az kullandığı, felç geçirme olasılığının düşük olduğu ve hayatta daha uzun kaldıkları görülmüştür.¹³

Artan yaş ile ibadatlere yönelim arasındaki ilişkiler bazen de olumlu olmayabilir. Yaşın ilerlemesiyle ölmeme isteği, dünyayı ve güzelliklerini bırakmama isteği ağır basar. Bu kişide dini düşünememe ve dindarlıktan uzaklaşmaya neden olur. Yurt dışında yapılan çalışmalarda, bir kimse yaşlandığında, kendisini toplumdan soyutlandığı için, bunun yanında sağlıkla ilgili problemleri de arttığı için dini etkinliklere katılamamaktadır. Yaşlı insanlarla yapılan araştırmada 60 yaşın üzerindekiilerin kiliseye daha az gittiğini tespit etmiştir. 60 yaşın üzerindekiilerin kilise etkinliklerinde özellikle 75 yaştan itibaren kiliseye devamda azalma görülür. Bu değişiklikler ileri yaşların fiziksel yönden etkisiyle açıklanmaktadır.¹⁴

Ülkemizde de Köktaş'ın gerçekleştirdiği çalışmada beş vakit namaz kılma oranı 20-30 yaş grubunda %10,5 iken, 31-40 yaş grubunda %13,5'e, 41-50 yaş grubunda %23,4'e, 51-60 yaş grubunda %34,3'e yükselmektedir. 65 yaş ve üzeri bireylerde bu oran %30,4'e düşmektedir. Bunun yanında Oruç ibadeti de benzer bir grafik çizerken, yaşın ilerlemesiyle birlikte nafile ibadetlerde artış görülmektedir.¹⁵

¹² Blazer, 1991:63-64

¹³ Koenigud, 1996:155-194

¹⁴ Beit Hallahmi – Argyle, age, s.69-70

¹⁵ Köktaş, age, s.110-115,126

Yine ülkemizde yapılan bir çalışmada; “Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat” adlı çalışmada Ünver Günay; yaş ilerledikçe insanların vakit namazlarına olan bağlılığının arttığını belirtmiştir. 60 ve üstü yaş aralığında namaz ibadetini yerine getirmeyen hiç rastlanılmamakla birlikte bu yaş aralığında olan kişilerin %96,25’nin düzenli olarak, %2,5’nin arada bir ve %1,25’nin de Ramazan ayı içerisinde namaz kıldığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶

Günümüz toplumlarında, ileri yaş seviyesinde olan bireylerin, yaşlarının ilerlemesi ile birlikte dinin değerinin artması, günlük hayatlarında ibadet merkezli bir hayat yaşamaları, diğer yaş gruplarından farklı olarak nev-i şahsına münhasır olan, kendilerine has bir yaşam içinde olmaları olağan bir durumdur.

Yapılan diğer araştırmalarda orta yaş grubuna sorulan dini sorular; Allah inancı, Peygamber sevgisi, ahiret, ölüm ve sonrası gibi sorular normal karşılanırken, cevaplarda da bir sorun görülmezken ileri yaşlardaki bireylere aynı soruların sorulması rahatsızlık vermektedir. Kendilerinin “Allah’a ve Peygamber’e elbette inanıyoruz”, “böyle soru mu olur?”, “ölüm bir gerçek”, “Allah iman nasip etsin” gibi kesin ve öz cevaplar verdikleri görülmektedir.

Sonuç olarak anlaşılıyor ki; yaşlı bireyler inanç bakımından diğer yaş gruplarından daha etkili, belirgin ve tutucu bir dini anlayışa yönelmişlerdir. Allah’a ve Peygamber’e inanç ve bağlılıkta kesin oldukları, geçmiş dönemlerinde ki kararsız ve şüpheli düşüncelerden uzak bir inançta oldukları görülmektedir.

---

¹⁶ Ünver Günay, 1999:98

İKİNCİ BÖLÜM

II. YAŞLILIK DÖNEMİNDE MANEVİ HAYAT

II.I. Yaşlıların Dilinden Manevi Duygular

Bu bölümde, Yörük'ün 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerle ilgili yaptığı çalışmada, onların dilinden düşen dini duygular, dualar ve ahiret ile ilgili düşüncelerini aktaracağım,¹⁷

-72 yaşında kadın bir bireyin ifadeleri;

“Yaşlılık benim gözümde bir yandan iyi, diğer yandan kötüdür. İnsan kendisini işten çekiyor, çoluğu çocuğu dağıtıyor. Abdestini alıp, namazına daha düşkün oluyorsun. Daha çok Allah'ın rızasını almaya önem veriyorsun.”

-65 yaşında kadın yaşlı birey, eşi vefat etmiş...

“Bu yaştan sonra gideceğimiz yeri düşünüyoruz, arkamıza bakıyoruz 64-65 yaşına gelmişiz. Ne yaptık? Var mı elimizde bir şey? Ortada hiçbir şey yok. Elimiz ile ne verdiysek azığımız o olacak. Namazımızı kıldıysak Allah kabul etsin.”

-69 yaşında kadın emekli bir yaşlı bireyin duyguları;

“Dayım rahmetli derdi ki; insanın yaşlanınca gideceği bir yeri yok. Mecburen Camiye gideceksin. Ölüm korkusu belli bir yaşa gelince geliyor. 65 yaşına kadar düşünmezdim ama şimdi ölüm ve ötesini düşünüyorum.”

-80 yaşında kadın, tek yaşayan yaşlı bireyin duyguları;

“Bu yaşlara gelince daha fazla ibadet ediyorsun. Gençken yapılan ibadetler mermere, taşa yazılırmış. Yaşlılıkta dökük-dökük olur, suya sabuna yazılırmış. Şimdi yaşlanınca kalkamıyorum. Gençliğin ibadeti gibisi var mı? Şimdi ki namaz kılışın ile gençken kıldığın bir olur mu yavrum? Mermere yazılan, taşa yazılan gibi oluyor. Gençken dünyada hevesim oluyor. Ama yaşlılık öyle değil. Düşüyorsun. Gücün yetmiyor. İbadete gücün yetiyor. Başka ne yapacaksın?”

-72 yaşında yaşlı erkek bir bireyin duyguları;

¹⁷ Yörük, Ali (Yaşlıların Dini ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik İnceleme. S.104-106-107

“Evlad, dua ediyoruz. Namaz kılıyoruz. Dilimizin döndüğünce Allah’a yalvarıyoruz. Allah’ım kabul etsin. Bu yaşta bizim yapacağımız bu. Dünya ile aramız açıldı. Her şeylerimiz var ama bakacak gücümüz yok işte...”

-83 yaşında yaşlı bir erkeğin duyguları;

“Gençlik dediğin şey aynı bir su gibi. Nasıl geçtiğini, aktığını bilmiyorsun. Gençsin, güçlüsün, tuttuğunu koparıyor insan. Alamadım, satamadım, edemedim, tutamadım derken bir bakıyorsun yaş kemale ermiş. Takat gitmiş. Bel bacak ağrısı da işin cabası. Ahiret aklımıza geliyor. Ölüm korkusu var. Ne yaptım? Diyorsun. Hepsi boş işte. Dünya boş. Yalan hepsi. Allah ahiret yurdumuzu güzel kılsın artık...”

-70 yaşında kadın, yalnız yaşayan bir bireyin duyguları;

“Biz bu yaştan sonra ne yapalım artık? Aslında haddi aştık. Peygamberimiz bile 63 yaşında vefat etmiş. Biz ondan çok yaşadık. Haddi geçtik artık. İstiğfar çekiyoruz. Namaz kılıp dua ediyoruz. Zamanımın çokçasını Kur’an okuyarak geçiriyorum. Kur’an-ı sonradan öğrendim ben. Keşke daha önceleri gençken öğrenseymişim. Pişmanım. Günahlarımız çok, Allah’ım affetsin. Orası güzel olsun artık, inşallah...”

Sonuç olarak; bu duygu ve düşünceleri söyleyen yaşlı bireylerin ifadelerinden anlaşılıyor ki; insanlar yaşlandıkça yaşamının anlamını kaybediyor. Dünyadan kopup ahirete yöneliyor. Onların dünyasında mal, mülk almak, satmak, tüketmek, biriktirmek yok. Asıl birikimi, yatırımı sonsuzluk âlemi olan “Ahiret’e” yapmaya gayret ediyorlar.

65 yaş üstü yaşlı bireyler, gençlik dönemlerini sorgulamaya, incelemeye başlıyorlar. Bu yaşlar genellikle gençlikte yapılanlardan pişmanlık duyma, “keşkelerin, eyvahların” iç dünyalarında yankılandığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır.

Ekonomik şartları da göz önüne aldığımızda, 60-65 yaşlarında emekli olan bir birey, çalışma hayatının hareketliliğinin son bulmasıyla hayatında bir sakinlik oluşur. Kendisini bu durağanlığa adapte etmede sıkıntı çekebilir. Yeni bir çevre, yeni bir ortam bulmaya gayret eder. Yalnızlaşan dünyasında kendisine yeni uğraşlar edinir. Kendisini hesaba çeker. Yaşının verdiği olgunlukla da kendisini Camiye, cemaate, Kur’an meclislerine, sohbetlere yönlendirmeye başlar. Camiye erkenden gelip, kendisine uygun arkadaşları ile sohbet etmeyi bir fırsat görür. Onun için Cuma günleri bir fırsattır. Mübarek kandiller fırsat geceleridir. Ramazan’ı Şerifte oruçlu geçirmek, değişik camilerde teravihler kılmak bu yaşlarda olan bireylerin ilgi alanları, manevi yönden huzur buldukları yerlerdir. Bunun yanında 60’lı yaşlardan sonra bireyler,

ekonomik yönden yeterli seviyeye ulaşmışlarsa, sağlık ve fiziksel yönden de bir sorunları yoksa veya az ise ilk akıllarına gelen “Hac” ibadeti olmaktadır. Kadın veya erkek yaşlı bireylerin dualarında yer alan cümle “Allah’ım mübarek yerleri bana nasip et” duasıdır.

Çünkü yaşlı bireler için namaz, oruç, dua gibi ibadetler önemli olduğu kadar, Hac ibadeti de bir temizlenme, günahlardan arınma, Allah’ın evine ziyaret, Peygamberimizin yaşadığı yerlere yüz sürmek, Kâbe’de dua etmek, mübarek beldelerde Allah’tan affını dilemektir.

Türkiye’de Hac ibadetini yerine getirme yaşı, yüzdelik dilime göre 18-24 yaş Aralığında %1,5 iken bu oran 65 yaş üzeri gruplarda %26,6 olarak görülmektedir.¹⁸

Dini bayramlar yaşlılar için bir birlikte olma, huzur bulma, torunlarla, çocuklarla bir araya gelme günleridir. Yaşlılar kendilerini ziyaret edileceği zamanları gözlerler. Kapılara bakarak, kendilerinin hal ve hatırlarının sorulmasını dört gözle beklerler. Ramazan Bayramında ziyaretlerine gelenlerle sohbetlerinde, Ramazan bereketinden, tuttıkları oruçlardan, eskileri yâd ederek anlatırlar. Onlar için Ramazan’da fitre, Kurban Bayramında ise kurbanlık çok önemlidir. Fakirin hakkıdır. Daha bir özen gösterirler. Buda yaşlarının verdiği olgunluktan kaynaklanmaktadır.

70 yaşlarındaki erkek bir bireyin “Kurban Bayramı namazından sonra, ben mahallemdeki komşuların kurbanlarını keserdim. Gençtim o zamanlar. Gücümüz yerindeydi. En son kendi kurbanımızı keserdim. Çok güzel bir yardımlaşma, hizmet olurdu.” Demesi, yaptığı iyi işlerle mutlu olup, huzura kavuştuğunu göstermektedir.

60’lı yaşlardan sonra yaşlı bireylerde bilgi edinme, öğrenmede de zorluklar doğmaktadır. Özellikle dini bilgilerde kendilerini yetersiz görürler. Ancak öğrenmek için de fazla bir gayrete girmezler.

Kendilerinin soru sormada isteksiz oldukları görülür. Özellikle namaz sureleri, namaz kılarken ki uygulamalarda eksikleri fazladır. Ama sormak ya da öğrenip düzeltmek istemezler. Bildikleri ile yetinirler. Bildiklerinin ahirette kendilerini kurtarmaya yeteceğini düşünmekten geri kalmazlar.

65 yaş ve üzeri yaşlı kadın bireylerin en çok rağbet ettiği hususlardan biride, evlerde yapılan “Yasin okuma”, sohbet toplantıları, hayır meclisleridir. Buralarda okunan Yasinlerle, okunan

---

¹⁸ DİB, 2014:77

ilahilerle, yapılan ikramlarla, hocanın yaptığı sohbetlerle gönülleri huzur bulmakta, kendilerinde manevi bir rahatlama hissi oluşmaktadır.

Özellikle denilebilir ki; ölüm bir gerçektir. Doğuma iman, ölüme iman gerekir. Ölüm gerçeği istenmese de bu âlemden diğer sonsuz âleme bir “gönülsüz göç” tür. Bununda en çok yaşlılar farkına varmaktadır. Ölüm, gönülsüzde olsa, yaşlıların din ile kurduğu manevi bağ ile ölüm ilişkisini güçlendirip, içlerinde ki kaygıları en aza indirmeye çalışırlar. Günahlarından tövbe ederek, dinin emirlerini, ibadetlerini yerine getirdiklerinden dolayı, ölümden sonra Yüce Allah’ın kendilerini mükâfatlandığı duygusu onlarda ağır basar ve buna inanırlar. Onlara göre ölüm ve ötesi hayat için en büyük yardımcıları dini inançlarıdır.

II.II. 65 Yaş ve Üzeri Yaşlılarda Manevi Danışmanlık Hizmetleri

Öncelikle Manevi Danışma ve Rehberlik, dini algı ve fikirlerle uyumludur. Danışanların manevi özgürlüğüne manevi değerlerine saygı göstermeyi amaç edinmektedir. Danışanlarla iyi bir ilişki kurmak, tedavi ile umut ve beklenti oluşturmak, farkındalık oluşturmak ve davranışları düzenlemek manevi danışmanın kullandığı bazı tekniklerdendir.¹⁹

Ağılkaya Şahin, yaşlı manevi danışmanlığını üç madde altında toplamaktadır.

a. İlişki Çalışması: yaşlı bireyler çoğu zaman yalnızlıktan şikâyet etmektedirler. Manevi danışmanın sunacağı ilişki ağı, terapiler, yaşlı insana önemli olduğunu hissettirir.

b. Yaşam Hikâyesi Yönelimi: Danışma sürecinde yaşlı bireyin yaşam öyküsünü anlatması, manevi danışmanla ilişkisini güçlendirirken, anlatan kişinin hayatıyla yeniden temas etmesini sağlamaktadır. Yaşamdan bölümler yeniden canlandırılır. Yarım kalmış her şey tekrar dile getirilir. Onları tamamlama fırsatı sunar. Yaşanmışlıklara veda fırsatıdır. Danışanın geçmişi bırakıp geleceğe yönelmesini sağlar.

c. Yaşlıların Dini ve Manevi İhtiyaçlarını Algılamalı; Yaş ilerledikçe kişilerde anlama sorunları oluşur. Özellikle hastalıklarda neden, ne için, nasıl soruları daha çok dikkat çekmektedir. Suçluluk duyguları, ahirete ilişkin umutlar veya umutsuzluklar, geçmişteki başarısızlıklar, yaşlı bireyleri zihinsel olarak rahatsız etmektedir. Manevi Danışmanlar bu konuda rehberlik etmektedir.²⁰

Bunun yanında manevi danışmanlar, danışanın geçmişine mektup yazarak yaşadığı pişmanlıkları fark edip, onları dile getirmesi olarak “şuan ki yaşımdan 30 yaşına mektup”

¹⁹ Richards vd. 2007:185

²⁰ Ağılkaya Şahin, 2017:344-345

çalışması ile manevi anımsama terapisi yapılabilir. Bu çalışmalar ile danışmanlar, yaşlıların dini düşüncelerinin güçlü yönlerini ortaya çıkarabilirler.

II.III. Yaşlılara Yönelik Din Eğitimi Faaliyetlerinde Neler Yapılmalı

Yaşlılara yönelik din eğitiminde, onların ileri yaşlarda olmaları, geriye az ömürlerinin olmaları bir eksiklik değildir. Onlara verilecek iyi bir dini eğitim ve manevi destek onların dini inançlarının derinlemesine ve kişiliklerinin zenginleşmesine sebep teşkil etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de de yaşlılara önem verilmektedir. Yaşlılığın hayatın en zor, en güç (erzeli-umur) dönemi olarak görülmekte, zaman zaman insanlar bu döneme dikkat çekmektedir. "Allah sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır, O, hakkıyla bilen ve hakkıyla kudret sahibidir."²¹

Günümüzde yaşlı bireylere yönelik dini eğitiminde onların beden ve ruh sağlıklarının elverdiği ölçüde dikkate alınarak uygulanması gerekmektedir. Özellikle bu eğitimlerde şu hassasiyetlere dikkat edilmelidir.

- a. İhtiyaç merkezli olmalıdır: Din eğitimi insanların gerçek hayattaki ihtiyaçlarına ve amaçlarına göre olmalıdır.
- b. Moral ve motivasyonları artırıcı olmalıdır: Yaşlılar eş, akran ve akraba kaybı sonrası yaşadıkları yalnızlıklarda onlara moral verilmeli, verilen dini eğitimlerle hayata tutunmaları sağlanmalıdır.
- c. Yaşlıların kişisel gelişimine katkı sağlamalıdır: Din eğitimi kişinin psikolojik-sosyal yönden durumu dikkate alınıp, o şekilde yararlı eğitim verilmelidir.
- d. Sosyal ilişkileri güçlendirici olmalıdır: Yaşlılar kendilerine verilen din eğitimleriyle sosyal çevreye adaptasyonları sağlanmalıdır. Verilen din eğitimi onların sosyal ihtiyaçlarını karşılaması gerekir.
- e. Yaşlılara güven verici bir ilişki kurulmalıdır: Onlarla selamlaşmak, sohbet etmek, hal hatırlarını sormak onlara güven duygusu verir.

---

²¹ Rum Suresi 54

f. Onlara önemli, değerli olduklarını hissettirmek: yaşlılar, yaşları ileri oldukları için önemsiz, değersiz görürler. Onlara olan ilgi ile kendilerini merkezde olduklarını hissettirmek, değerli kılmak gerekir.

g. Verilen din eğitimi onların merak ve ilgilerini canlı tutmalıdır: Unutulmaması gereken, hayatta anlamı olan dini eğitim verilmelidir.

ğ. Din eğitimi zorluklarla mücadele gücü vermeli, ölüm ve ötesi kaygıları ortadan kaldırmalıdır.

SONUÇ

Yaşlı insanlar, hayatlarının son dönemlerinde bazı farklılıklar yaşamaktadırlar. Bu farklılıklar fiziksel, ruhsal ve dini duygu ve anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu dönem, ileri yaştaki bireylerin kendilerini dindar şahıslar olarak nitelendirdikleri bir dönemdir. Kendilerini dini inanç ve ibadetlere yönlendirerek, yaşamlarına anlam kazandırmaktadırlar. Ahiret hayatı, ölüm ve ötesi için hazırlığın yapıldığı dönemdir. Bu dönemde ihtiyaç duydukları en önemli güç “ilgi ”dir. Kendilerine verilecek “Manevi Destek ”de ilginin önemi fazladır.

Dini yönden yeterli bilgiye sahip eğitimcilerce verilecek olan dini bilgilerle, yaşlı bireyler hayatlarına inanç ve ibadet yönünden bir anlam kazandırır. Yaşamlarında mutlu ve huzurlu bir dönemin olmasını, dine olan bağlılıklarıyla sağlamış olurlar. Çevreyle uyumlarının sağlanması ve yaşam kalitelerinin artırılması dini duygulardan yararlanarak elde edilir. Bu nedendir ki, Camiler, Kur’an Kursları, dini sohbetler, dini konferanslar yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinde etkin rol oynamaktadır.

Yaşlı bireylere yönelik din hizmetleri uygulamalarında onların inanç, dini uygulamalar ve sosyal ilişkileri dikkate alınarak uygulama yapılmalıdır. Çünkü onlar, her ne kadar yaşlı olsalar da, varlıkları ile sahip oldukları hayat tecrübeleri ile ailelerin mutlu ve huzurlu olmalarına önem veren, gençlerin önünde birer ışık olan, ailelerimizin birer bereket ve tecrübe kaynağıdır.

İleri yetişkinlik dönemlerinde, yaşlılara yönelik din eğitimlerinde hedeflerin ve yol haritasının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı, Vaiz, İmam-Hatip, Kur’an Kursları ve Camiler vasıtasıyla konuya daha fazla eğilmeli, ayet ve hadisler ışığında yaşlılara yönelik ilmihal bilgilerinde daha sağlıklı bilgi ve eğitimin sağlanmasına önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

Ağılkaya Şahin, 2017: 344-345

Ağılkaya Şahin, 2017: 349-350

Armaner, Neda (*Psikolojide Dini Belirtiler*) Demirbaş Yayınları, Ankara, 1973, sayfa 104-108

Beit Hallahmi – Argyle, Sayfa 69-70

Blazer, 1991;63-64

Dam. Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, (19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002, Sayfa 51)

Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014;77

Güler, Çağatay-Çobanoğlu, Zakir, *Yaşlı ve Çevre, Sağlık Bakanlığı Çevre Sağlığı Kaynak dizisi no:24*, Ankara, 1994, Sayfa 13-14 Kılavuz, M.Akif, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, Arasta Yayınları Bursa, 2003, Sayfa 4,5

Has Yılmaz, Hüseyin (*Huzur Evlerinde Yaşayan Yaşlılarda Dini Hayat*) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007, Sayfa 47.

İsra Suresi 17/23-24, ayetleri

İsra Suresi 17/23-24, ayetleri

Kartopu, Saffet, (*Dini Yaşayısta Hayatı Sorgulama*) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006, Sayfa 55

Karaca, Faruk, (*Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine Dini Araştırmalar Dergisi* (16) (6) 2003, Sayfa 78-81)

Kenneth, I. Pargement, (*Acı ve Tatlı; Dindarlığın Bedelleri* Sayfa 303-304)

Koenig. Vd. 1996:155-184

Köktaş, Mehmet Emin: *Türkiye’de Dini Hayat* Sayfa 110-115-126

Köylü, Mustafa: *Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Din Eğitiminin Önemi* Sayfa 142,

Richards vd, 2007:185

Rum Suresi: 154,

Sancaklı, Saffet “ *Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi*” (Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10 (1) 2006, Sayfa 49-55)

Ünver Günay, 1999:98,

Yörük, Ali (*Yaşlıların Dini ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*)
Karaman Örneği: Sayfa 104-106-107